

РЕЦЕНЗИЯ

за представените трудове на доцент д-р Антони Стоилов за участие в конкурса за академичната длъжност „професор” по български език (диалектология), обявен от ЮЗУ „Неофит Рилски” в ДВ, бр. 54 от 1 юли 2014 г.

На посочения конкурс се е явил само един кандидат – доц. д-р Антони Стоилов. По-важните моменти от професионалната му биография са следните. Роден на 27.11.1957 г. в Благоевград. Учи в родния си град. Завършва висшето си образование във Великотърновския университет (1981). Работи в базата за чуждестранни кадри в Сливен (1981–1984), учителства в Благоевград (1984–1986), в ЮЗУ е на основен договор от 1989 г. до момента, без прекъсване. Последователно тук става асистент – 1989 г.; старши асистент – 1991 г.; главен асистент – 1993 г.; защитава докторска дисертация (1999), по-късно издадена като книга „Земеделска и животновъдна лексика от говорите по Средна Струма с народно тълкуване” (561 с., 2000 г.); доцент от 2003 г. На конкурса за професор се явява с хабилитационен труд „Благоевградският говор”.

Доц. д-р А. Стоилов има богат преподавателски опит. Чете основни курсове от специалността български език: българска диалектология; българска морфология; правопис и правоговор; съвременен български език; съвременен български език за чужденци. Ползва се със заслужен авторитет сред студентите. Притежава много големи организационни умения и компетенции: ръководител на Отделението за чуждестранни студенти в университета (1993–1997); ръководител на Катедрата по български език във ФФ (2003–2007); зам.-декан на ФФ (2005–2007); декан на ФФ (от 2007 до момента). Отговорен редактор на сп. „Университетски преглед” (2003–2007), член на редакцията на сп. „Езиков свят”, на редица сборници; ръководител, член, координатор на множество проекти.

След хабилитирането си през 2003 г. като доцент на конкурса за професор кандидатът се явява с една монография, с едно Помагало по българска диалектология, с една книга с научно-практическа насоченост „правопис и правоговор” (в три издания); една студия „Говорът на Разлог”; 13 статии и 2 рецензии.

I. Хабилитационният труд

Публикуваният труд на доцент д-р Антони Стоилов „Благоевградският говор” с подзаглавие (По материал от говора на с. Сушица, община Симитли) (2013 г., 325 с.) е първото голямо и всеобхватно езиково изследване за този важен за българската диалектология район. Още повече, че поради екстралингвистични причини, той е бил включван дори в границите на друг „език”. Скопският лингвист акад. Божидар Видоески на картите в работите си „Дијалектите на македонскиот јазик”; „Фонемата ъ”; „Континуантите на *ъ и *ь”; „Рефлексаијата на *ѣ” и още

много други – разглежда диалектите в Пиринския край като „македонски”: малешевски, петричко–сандански, разложки и пр.

В статията „Рефлексацијата на *ě” той пише: „Западната граница на рефлексот /’а/ место *ě (во акцентирана позиција) оди приближно по правецот на селата Буково – Брезнице (на гоцделчевскиот дел) – Сушица – Рожен – Хрсово (на петричко–санданското говорно подрачје)”, т.е. Сушица като пункт е отнесен към петричко–санданското наречие, а заедно с Благоевградските села към југоисточните говори на т.нар. „македонски език”.

Компромисно е решението за мястото на Благоевградско, което едновременно принадлежало и на „македонскиот” и на българскиот език, у един од създателите на советскиот македонизъм С. Б. Бернщјейн в пособието му „Очерк сравнителной грамматики славянских языков”. Напълно нормално и естествено е, че доц. Стоилов не влиза в дискусија со подобни писанија, защото од научно гледиште този въпрос въобще не може да биде спорен. Ако тук напомям и за тези екстралингвистични тврденија, то е единствено затоа, че Благоевградско и Сушица поименно са споменати в тенденциозно написаните части од тези разработки.

Накратко, изборът на с. Сушица като обект на лингвистично проучване е особено сполучлив. Доц. Стоилов со основание обосновава задачата си со по-частичните изследвания на българските автори (Евд. Христова, Десподски, Цанов, М. Младенов, Т. В. Попова, Ив. Кочев и особено Хр. Стоилов) – всички в една или друга степен и в различни времена изнесли материал за говора и анализирали характерологичните му черти.

След Увода, в който са поставени целите и задачите и е разкрита методологијата на изследването, следва същинската част „Характеристика на говора”.

Съществен дял од проучването се пада на Фонетиката. Како във всяко едно диалектолошко описание значително място е одделено на вокализма и консонантизма. Избраниот метод е дескриптивен. Историческите резултати са разгледани од синхронна гледна точка како факти на съвремеността. Вокалната система во опше линии повтара книжовнобългарската: шестчленна, тристепенна, тритемброва со основна корелација високи ~ ниски гласни. Вокалите во зависимост од ударението – под и вн от него – се делат на силни и слаби. Приведениот материал е огромен. Той освен по класически използваните във фонетичната литература позиции – началословие, средисловие, краесловие – е анализиран и доста „лексикално” – со пространни семантични обяснения.

Доц. Стоилов е избрал максималистичниот дистрибутивен подход при описанието на фонемите – пред гласна, след гласна, пред сонор, след сонор и т.н. дори во случаите, кога не настъпват промени со гласните и съгласните, породени од съседството.

Консонантната система е описана пунктуално. Тя е оригинална като даденост с наличието на самостоятелна фонема *l* покрай другите фонемите *л* и *л'*. Умението на автора се състои в това, че той теоретично е разрешил този сложен за обяснение казус – три плавни фонемите *л*: *л'* от самостоятелния палатален ред и две твърди фонемите *л* и *l* във от локалните редове. Като приемам описанието на консонантизма за особено сполучливо, искам да обърна по-специално внимание на приноса на автора при „разгадаването” на ситуацията с плавните съгласни фонемите. Веднага трябва да отбележа, че подобна ситуация в българските говори е рядка. Не се среща често в границите на един диалект да битуват едновременно, и то като **самостоятелни**, три плавни фонемите от типа на *л*: *тр`ъла* ‘подслон за кози и овци’; *шùла* ‘заострям край на дърво’; *пòл*’е. За самостоятелността на втората твърда фонема *l* покрай *л* е изнесен убедителен материал чрез опозициите по минимални двойки: *пàла* ‘търся нещо с пръсти’ ~ *пàла* ‘паля’; *мèла* ‘прич. от гл. мета’ ~ *мèла* ‘меля’; *лут* ~ *лут*; *л`уна* ~ *l`уна* ‘беля, люпя’; *пл`увам* ~ *nl`увам* и т.н. Най-често на наставката *-льо* от книжовния език в диалекта отговаря суфикс *-lo*. Явлението има исторически характер и е свързано със затвърдяването на съгласните в западните говори, в това число и на с. Сушица. Звукът (и фонемата) *l* отразяват средищния етап на затвърдяването на *л'* в *l*, за да се настани окончателно твърдопо *л* по запад (срв. Битол`а → Битола). Говорът на Сушица има преходен характер по отношение на отшумяването на мекостната корелация и на поемащия водеща роля автономен палатален ред, състоящ се само от 5 меки съгласни – *л'*, *н'*, *к'*, *г'* и *й*.

Като препоръка за този дял бих отбелязал, че трябва определено да бъде уточнен статусът на слабите консонантни фонемите. Очевидно е, че *п* в *цеп* и *канап* не са еднозначни и *п* е резултат от неутрализация на *б* и *п* в краесловие, т.е. слаба фонема, еднакво ориентирана и към *б* (срв. *цебове*), и към *п* (срв. *канапо*).

Двата следващи дяла „Ударение” и „Морфология” са написани много добре и веднага проличава вещата ръка на специалиста – преподавател морфолог. И в единия и в другия дял проблемите са разгледани по части на речта, обяснени са „по-странните” случаи (окончания, породени от взаимното влияние на фонетични и морфологични процеси и т.н.). Пред нас се появяват ясни контури и парадигми, хвърлящи светлина върху стройно изградени системи.

Традиция е станало в българската диалектология да се привеждат само „Бележки по синтаксиса” с оглед определянето на граматичната структура (и по-специално привеждане на данни за простото, сложното изречение и за словоредни особености). Тази задача е изпълнена от автора.

Специален, и бих казал, любопитен раздел представлява частта „Благоевградският говор преди повече от сто години”, т.е. от времето, когато той е бил проучван от Хр. Стоилов. Анализът в общи линии

свидетелства за относителната **устойчивост** на говора, а бих добавил и по-широко обобщение: за българските диалекти въобще – факт, който обикновено се пренебрегва, като се изхожда от предварителните нагласи, че диалектите днес вече изчезват или са изчезнали.

В цитираната литература към изследването могат да се открият някои грешки, които намират обяснение само като технически. От сливането на две библиографски единици напр. се е получила една, срв. на стр. 322 № 14 – Десподски и Цанов 2009.

В заключение искам да подчертая: Трудът на доц. д-р А. Стоилов представлява цялостно и обстойно описание на един от най-важните и централни говори на българския езиков югозапад – блягоевградския говор (върху материал от с. Сушица). С нови средства (ярки схеми, изведени матрици) се доказват съществени страни на съществуващи проблеми с национален характер и със значим ефект. Трудът е изпълнен на високо професионално равнище във всичките му дялове: Фонетика, Ударение, Морфология, Бележки по синтаксиса.

Изследването закръгля представата за говорната ситуация в западната част на Пиринския край, позната ни досега от по-частични и разновременни изследвания за района. Авторът поднася една по-пълна картина и за диалектното членение на областта. Той притежава всички положителни качества като опитен и компетентен изследовател за постигането на тази цел.

Трудът е нужен не само за лингвистичното опознаване на района, в който се намира Югозападният университет, но най-вече за обогатяване на българската диалектология като национална езиковедска наука – съставна част от по-комплексната наука, даваща визия на страната – българската културология.

II. Трудът „Българска диалектология” 2005, 220 с. е своеобразен компендиум, без аналог в езиковедската литература. Жанриво е определен като Помагало. Своеобразието му се състои в това, че източниците, от които е съставен компендиумът, не са дадени в авторски оригинал, както е в другите досега издадени помагала, а са преразказани от Стоилов. Ето как той в Увода си обосновава необходимостта от това Помагало: „Темите, представени в помагалото са разработени от наши диалектолози в поранни периоди, предшествващи издаването му. Основните раздели, представени тук, отразяват схващанията на Стойко Стойков (Българска диалектология. С., 1993, III изд. под редакцията на М. Сл. Младенов), на Василка Радева..., на Й. Иванов..., Тодор Бояджиев. Споменатите втори са отбелязани, защото изложението се ръководи по техни публикувани поранни трудове...”. Задължително той (авторът) трябва да отбележи книгата от поредицата „Знания за езика. Българските народни говори”, С., 1986” и т.н.

Повече от ясно е, че източниците са с различно качество, а някои от тях, особено сборникът „Българските народни говори”, има не само компилативен, но и научнопопулярен характер. Редица статии в него са написани от неспециалисти (недиалектолози). Това е намерило отражение в Помагалото при отделни неточни постановки, като тази, че „диалектологията е дял от езикознанието **редом с дялове** като фонетика, морфология, синтаксис и лексикология” (с. 5); „ **в огромната си част словните системи на книжовния език и на диалектите** се характеризират с лексика, наследена [от една страна] от старобългарски, от **езика на траките и прабългарите...**” (с. 14); „Трябва да се има предвид, че само в граматичните особености има **пълно покритие** между книжовния език и диалектите” (с. 15); „Цялата наша **северна езикова граница съвпада с държавната**” (с. 22); „По-късно за ятовата граница пишат...**Андрей Селищев**” (с. 33). Навсякъде в труда разложеният назализъм е представен чрез глайд, носово и синхронно, т.е. обратно на изговора – сукцесивно (с. 67, 69, 88, 93 и др.); „През 1958 г. авторския колектив **Самуел Бернщейн, Елиза Чешкò и Елена Зеленина** публикува в Москва „Атлас българских говоров в СССР” (с.104) и др.

Като оставим настрана някои неточности и недоглеждания трябва да посочим значението на Помагалото:

1. В него е представена цялата българска езикова територия, т.е. възродена е българската диалектология, създавана от нейните класици – Л. Милетич, Б. Цонев, Ст. Младенов, Стоян Романски, К. Мирчев. Заедно с пловдивския компендиум на Й. Иванов, който не е най-завършеният израз на диалектоложката наука, но все пак е раобта, представяща целокупния български език (а не само неговата половина), това Помагало подготвя студентите правилно: те научават, че ятовата изогласна област достига до Солун, а не до Петрич; разбират, че смесването на носовите гласни се извършва след *ж, ч, ш* в централните, а не в западнобългарските земи; ориентират се за говора в Солунско, че е от рупски (югоизточен), а не от западен тип; разбират, че в редица архаични говори (Сухо, Висока, Зарово, Бобощица, Дреновяне) извън държавната територия все още са съхранени особености на старобългарския език и т.н. Накратко, Помагалото спомага за получаване на пълна представа за българския езиков континуум, а не само за част от него, което е правено досега.

2. Широко в помагалото са използвани резултатите от Българския диалектен атлас. Обобщаващ том (2001). При едно ново издание на компендиума обаче е нужно да бъде отбелязано в Приложението на стр. 193, че цветните карти са именно от този нов и последен том на Атласа. Съчетаването на постановки и данни, ексцерпирани от трудовете на класиците на българската диалектология с такива от най-новите лингвогеографски изследвания (БДА. Обобщаващ том) са свидетелство за

развоя на българската диалектология като наука в течение на едно столетие.

Наличието на учебник, подобен а този от Пловдивския университет, където са отразени диалектните явления от цялото българско езиково землище, поставя и Благоевградския университет на едно от челните места сред университетите в България, които се движат в хармония с изискванията на съвременната наука.

III. Трудът „Правопис и правоговор. Кандидатстудентски тестове. Правописни правила. Есета” (Трето допълнено издание), 2008, 297 с.

Като използва правописните правила от различните издания на правописните речници на БАН (1983, 1989), правоговорните правила от речника на Хр. Първев и П. Пашов (1979) и Граматиката на съвременния български книжовен език, т. I и II (1982, 1983) доц. Стоилов съсредоточава вниманието си върху тези случаи, които в практиката се нарушават системно и грубо. Те са из областта на писането на пълния и на краткия определителен член; на употребата на главни букви в несвързан и свързан текст; на слятото, полуслятото и разделно писане; употребите на запетая, кавички и точка; на променливото *я*; на метатезата в съчетанията *-ър-/-ръ-* и *-ъл-/-лъ-*; замяната на вокали и консонанти. В частта „Правоговор” вниманието е съсредоточено върху въпросите, свързани с ударението, определителния член, глаголните окончания и изговора на предлози. В дела „Синтактично съгласуване” проблемите се отнасят до съгласуването по число и род при формите за вежливост; на съгласуването на сказуемото с подлога по същите маркери, а също така и до съгласуването на определението с определяемото, и обратно. В книгата след всяка част се дават и правилните отговори на поставените задачи, изградени върху вариативния принцип. Поднесени са текстове за корекция, приведени а кандидатстудентски тестове. Важна е частта собрази на сета,кото обикновено ъздават доста трудности у кандидатстудентите.

Най-голямото достойнство на книгата е изключително достъпната форма, в която се осветлява обективно трудната езикова материя. Дългият педагогически опит на доц. Стоилов му е помогнал да намери онези начини, при които абстрактният облик придобива запомняща се конкретност. Кнгатата избилсваот примери, с помощта на които правилата от досада се превръщат в забава. Стоилов представя сложните правила в диалог с кандидатстудента, използвайки 1 л. мн.ч.:”Не може да кажем *Него не работи* (имаме предвид крана)”; „Когато отляво или отдясно на възвратните глаголи (само при тези от тях, които са образувани с помощта на възвратно лично местоимение *се*) стои дума, която се колебаем как да членуваме, тогава тази дума се пише с пълен определителен член. *Прозорецът се чути.*” (с. 12); „Когато пред думата, за която се колебаем,

стои предлог, тогава тази дума се пише с кратък определителен член” (с. 13).

Сведенията за по-абстрактните I, II и III спрежение практически са заменени с кратката информация за **букви е, и и а**: „Когато пред окончанието на глагола във формите му за 1 л. мн.ч. сег.вр. стоят **буквите -е-** или **-и-**, тогава глаголното окончание на тази форма трябва да се пише и да се изговаря като **-м**. *Ние да отидеМ*, а не *Ние да отидеме*” (с.20).

Проблемните случаи са разнокурсивирани, текстовете за упражнения са нагледни, схемите за писане на текстове – запомнящи се, образците – ярки. Силно впечатление правят предупрежденията с три удивителни след думата (Внимание!!!). Интересни са и т.нар. „Задачи за проверка на правилата”, чрез които всъщност наново се затвърдяват правописните знания.

От известните ми досега практически подобни издания, може би това е едно от най-добрите и достигащи до ученика и студента. Затова на него трябва да му се даде най-висока положителна оценка.

Подобни проблеми, но разглеждани по абсолютно друг начин – строго и категорично, са представени в рецензията „За някои случаи в новия правописен речник на българския език (Езиковп свят, кн. 3, с. 23–28), където са изложени очевидни грешки и недоразумения в речника от типа: двойко експлициране на една и съща дума като *чейнджбюро* и *чейндж бюро* (с. 959 и 1069 в речника); непоследователна пъстра практика при изписване на обръщение: Уважаеми г-н директор – с малка буква (с. 32), До г-н Директора на..., Уважаеми г-н Директор – с главна буква (с. 40) и т.н. Няма съмнение, че ценните бележки на доц. Стоилов трябва да се имат предвид от съставителите на Правописния речник на БАН при бъдещи издания.

Заключение: От направения анализ на трудовете на доц. д-р Антони Стоилов става ясно, че в тях се разработват не само важни проблеми от българското езикознание (из областта на българската диалектология, съвременния български език – правопис и правоговор), не само жизнено значими въпроси за Пиринския край и Югозападния университет, който се намира в него, но изобщо кардинални проблеми на българската национална наука въобще. Като имам предвид целокупната продукция на кандидата и компетентната разработка на неговите трудове, убедено предлагам доц. д-р Антони Спасов Стоилов да получи академичната длъжност ПРОФЕСОР по обявения от Югозападния университет „Неофит Рилски” конкурс.

25. X. 2014 г.
Благоевград

Рецензент:
(Проф. д-р Ив. Кочев)